

מאמר
שובה ישראל – ה'תשכ"ז

מאת
כבוד קדושת
אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן
מליובאוויטש

בלתי מוגה

יוצא לאור ליום הכיפורים ה'תשע"א

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ואחת לבריאה

– ופרצת –

שישים שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר זי"ע
מאתיים וחמישים שנה להסתלקות-הילולא של כ"ק הבעש"ט ז"ל

מוקדש

לחיזוק ההתקשרות לנשיאנו
כ"ק אדמו"ר זי"ע

נדפס על ידי ולזכות

דוד בן רחל וזוגתו מרת חנה בלומא בת גיסא בריינא

בניהם ובנותיהם

ליבא בת חנה בלומא, ריזל בת חנה בלומא,

שמואל בן חנה בלומא, רבקה בת חנה בלומא,

שטערנא שרה בת חנה בלומא, זלמן לייב בן חנה בלומא,

פייגא בת חנה בלומא

פרקש

ולזכות הוריהם

הרה"ג הרה"ח ר' יקותיאל בן לאה רחל וזוגתו מרת רחל בת ליבא

פרקש

הרה"ג הרה"ח ר' אברהם מענדל בן פייגא וזוגתו מרת גיסא בריינא בת ריזל

פרידלאנד

שיחיו לאריכות ימים ושנים טובות ובריאות

לחתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה

ולהצלחה רבה ומופלגה בטוב הנראה והנגלה

בכל אשר יפנו בגשמיות וברוחניות

ולנחת רוח יהודי חסידותי מתוך שמחה וטוב לבב

ומילתא אלבשייהו יקירי — ה"ז הזדמנות להעתיק מענינא דיומא — תוכן יום זה — זמן דמכ' זה בל' הגאון הרגצובי (שו"ת ח"א סק"א), כדרכו הברקה נפלאה (לקידושין פא, א) וביחד עם זה — יסוד מוסד לכמה ענינים בתורה, שהשטן ג"כ אתכא דרחמנא (ע"פ תוד"ה אתכא ברכות מב, א. ובפשטות — כיון שצ"ל תכא בעיוהכ"פ), ומזה שגם צום דיה"כ זה מציאות כו' (כבשו"ת שם, וראה ג"כ שו"ת להנ"ל ח"ב סל"ג).

ולהעיר מלקו"ת לאדה"ז שה"ש (יד, סע"ב) שביהכ"פ הוא להחיותם ברעב. ועייג"כ פע"ח ריש שער יוהכ"פ שביהכ"פ היא אכילה פנימית ובאה בהמשך להאכילה חיצונית דעיוהכ"פ. וכמדומה שבכמה מס' אלה עיין הרגצובי. ואני כתבתי בחפזי. בכבוד ובת"ח ובברכת חוגמח"ט.

ומילתא אלבשייהו יקירי: שבת יו"ד, ב (מעיל דמיו יקרים למי שרגיל ללבושו, כלומר, לפי שאתה תלמידו של רב ורגיל בשמועותיו, אתה מחזר אחריהם — פרש"י).

שו"ת ח"א סק"א: ושם (לאחרי התאריך וברכת גמר חתימה טובה) מבאר תוכן יום זה: "יומא דכולי עלמא אתכא" (ע"פ לשון הגמרא בקידושין שבהערה הבאה: "יומא כי האידינא כולי עלמא אתכא"), ומבאר שהכוונה ב"תכא" (שולחן) היא ל"תכא דמלכא, תכא דרחמנא", היינו, שאוכלין על שולחנו של הקב"ה, ו"אפילו השטן".

לקידושין פא, א: ושם (ובפרש"י): "פלימו הוה רגיל למימר כל יומא גירא בעיני דשטן. יומא חד מעלי יומא דכיפורי הוה אידמי לי' (השטן) כעניא, אתא קרא אבבא, אפיקו לי' ריפתא, אמר לי' יומא כי האידינא כולי עלמא גואי ואנא אבראי, עיילי, וקריכו לי' ריפתא, אמר לי', יומא כי האידינא כולי עלמא אתכא (על השולחן אוכלין) ואנא לחודאי, אתיוהו אונתבוהו אתכא".

תוד"ה אתכא ברכות מב, א: ושם: "אנן אתכא דרחמנא סמכינן".

כבשו"ת שם: בהמשך לכך שעיוה"כ הוא יום שבו כולי עלמא על השולחן אוכלין, אפילו השטן, שהוא "מציאות ההעדר .. ואי אפשר בלא מציאות" — מוסיף: "וכן צום יוה"כ זה מציאות, לא העדר בלבד".

שו"ת להנ"ל ח"ב סל"ג: ושם (במכתב מח' תשרי, תרפ"ה) — כמה ענינים בנוגע לערב יוה"כ, וביניהם: "אברי שעיר המשתלח, אף שהוא רק ע"י דחי, מ"מ קיי"ל דהוה בגדר שחיטה, ואין מטמא .. ומותר בהנאה .. והכל בגדר תיקון, לא העדר" (וממשיך: "ושטן הוא העדר, ואין שטן ביה"כ כו'").

להחיותם ברעב: ושם: "ענין להחיותם ברעב (ע"פ תהלים לג, יט) שזהו ענין יוהכ"פ שנאמר בו ועניתם את נפשותיכם, כי הוא למעלה מבחי' אכילה כו' .. ועז"נ ולהחיותם ברעב", "שהחיות שלהם הוא מבחי' הרעב גופא כו'" (ומתאים לתוכן דברי הרגצובי, שהצום דיוה"כ הוא מציאות כו').

שבכמה מס' אלה: פע"ח ולקו"ת.

Published and Copyright 2010 by
LAHAK HANOCHOS INC.

788 Eastern Parkway Suite #408

Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610 • Fax. (206) 666-1770

E-mail: info@lahak.org • Internet: http://www.lahak.org

The Kehot Logo is a trademark of Merkos L'inyonei Chinuch, Inc.

5771 • 2010

Printed in the United States of America

נדפס באדיבות דפוס
The PrintHouse

538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237

(718) 628-6700

נסדר והוכן לדפוס

על ידי חיים שאול בן חנה

בדפוס „ועד הנחות בלה"ק"

Tel. (718) 604-2610 Fax. (206) 666-1770

סדר ועימוד בתכנת „תג". הפצה בארצות-הברית: (718) 735-4585

והנה ידוע הפסק דין, דעד אחד נאמן באיסורין, ואם אפילו הכרוך בטרחה, אף שבכמה ענינים הנה בתקופתנו דחשך כפול ומכופל, נתעזרה חזקה ונאמנות האמורה,

וביודעי ומכירי קאמינא הרב הנ"ל שלמד בהשיבה הק' תומכי תמימים וגם עתה מהמשפיעים תורת החסידות בה, ונאמן בהאמור.

ובהזדמנות זו, אף שאינו מזכיר בהנוגע ללימוד תורת החסידות, תקותי אשר מתאים לקישור מכתבים מאז, יש לו קביעות עתים בזה ומוסיף בזה מזמן לזמן וכמו שנצטוינו להעלות בקדש.

בברכה ובנוסח כ"ק מו"ח אדמו"ר לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

ד

ב"ה, "עש"ק וערב יום הנורא יה"כ
גמח"ט

יומא דכ"ע אתכא ר"ל אתכא דמלכא תכא דרחמנא אפי' כו"ר
תשל"ד, ברוקלין, נ.י.

הרה"ג הו"ח אי"א נו"מ רב פעלים
הררמ"פ שי

שלום וברכה!

ז"ע קבלתי הס' צפע"נ כללי התוהמ"צ ח"ב (ליקוט מהס') להגאון
הרגצובי,

ונתמלא הבית כולו אורה. ומרוב ההתפעלות על האור כי טוב כו' —
מזדרז הנני לאשר הקבלה בצירוף רוב ת"ח וכו', אף שלכאורה אין הזמ"ג,

והנורא — יוהכ"פ: תנחומא וישלח ב.

ג

הפסק דין: גיטין ב, ב. וש"נ.

ד

"עש"ק .. כו"ר: לשון הגאון הרגצובי בשו"ת ח"א דלקמן בפנים.
הררמ"פ: הר"ר מרדכי פינחס טייך, נ. דוש. אגרות נוספות אליו — אג"ק חכ"ה אגרת
ט'מג, ובהנסמן בהערות שם.

ונתמלא הבית .. כי טוב כו': לשון חז"ל — סוטה יב, א.

אף שלכאורה אין הזמ"ג: בערב יוהכ"פ, לכתובת מכתבים.

תנחומא וישלח ב: "כי גדול יום ה' נורא מאד ומי יכילנו (יואל ב, יא), זה יום הכיפורים
שבו ספרי חיים וספרי מתים נחתמים".

בס"ד.

פתח דבר

לקראת שבת קודש ויום הנורא, יום הכיפורים הבעל"ט, הננו מוציאים לאור מאמר ד"ה שובה ישראל, שנאמר בהתוועדות וא"ו תשרי, ה'תשכ"ז — הנחה בלתי מוגה.

*

בתור הוספה — כמה מכתבים (תדפיס מכרכי "אגרות קודש —
מילואים" מהשנים תרפ"ה-תשל"ה, שמכינים עתה לדפוס).

*

ויה"ר שנזכה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו גו",
ומלכנו נשיאנו בראשם, וישמיענו נפלאות מתורתו, "תורה חדשה מאתי
תצא".

ועד הנחות בלה"ק

יום ההילולא וא"ו תשרי, ה'תשע"א (ופרצת),
ששים שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע
מאתיים וחמישים שנה להסתלקות הילולא של כ"ק הבעש"ט ז"ל
ברוקלין, נ.י.

בס"ד. יום ג', וא"ו תשרי, ה'תשכ"ז

(הנחה בלתי מוגה)

שובה ישראל עד הוי' אלקיך גו'¹, וממשיך בכתוב², קחו עמכם דברים ושובו אל הוי', ומסיים³, ונשלמה פרים שפתינו. הנה פסוקים אלו תיקנו חז"ל לאמרם בהפטרה דשבת שובה (ללא נפק"מ אם הקריאה בתורה היא בפ' האזינו או בפ' וילך, והיינו, שלמרות השינוי בתוכן הפרשיות, מפטירין לעולם שובה ישראל)³, לפי שזהו כללות הענין דעשי"ת, כמובן מדרשות חז"ל ומהביאורים בתורת החסידות על פסוק זה. וצריך להבין הקשר והשייכות דפסוק זה עם מעלת התשובה דעשי"ת, שבהם צ"ל תשובה מעולה, וכמ"ש הרמב"ם⁴ שבימים אלו התשובה היא יפה ביותר ומתקבלת מיד, שנאמר⁵ דרשו הוי' בהמצאו גו', והיינו, שכיון שהקב"ה עצמו הוא באופן של קירוב (בהמצאו גו' בהיותו קרוב), ובלשון החסידות: קירוב המאור⁶, הרי לא שייך שיהיו באמצע ענינים המבלבלים ומעכבים כו', ובמילא מתקבלת התשובה מיד (בזמן, כמו הקירוב במקום כביכול). ונקודת הענין, שהפסוק שובה ישראל עד גו' בא לבאר עד היכן (עד כמה) צריך להיות ענין התשובה, ועל זה אומר שובה ישראל עד הוי' אלקיך, היינו, שאופן התשובה צ"ל עד אשר הוי' יהי' אלקיך⁷, שזוהי מדרגת התשובה כפי שהיא בשלימותה בעשי"ת.

(ב) **והענין** בזה, דהנה, החילוק בין אלקים (אלקיך) להוי' הוא, שאלקים הוא לשון רבים⁸, שמורה על ענין ההתחלקות, והיינו, התחלקות בזמן, עבר הוה ועתיד, והתחלקות במקום, ועד לכללות ענין ההתחלקות. אמנם, הוי' פירושו ה' הוה ויהי' כאחד⁹, והיינו, שלמרות שבפועל רואים שהעבר הוא בפני עצמו, ההוה הוא בפני עצמו, והעתיד

(1) הושע יד, ב.
 (2) שם, ג.
 (3) ראה שו"ע או"ח סתכ"ח ס"ח.
 (4) הל' תשובה פ"ב ה"ו.
 (5) ישעי' נה, ו.
 (6) דרך חיים כא, ב. כד, ד ואילך. סה"מ
 (7) תרניא ע' נג. תרצ"ז ע' 58. תרח"ץ ע' ב.
 (8) ראה פרש"י וירא כ, יג. וישלח לה, ז.
 (9) תו"א וירא נו, ב. סהמ"צ להצ"צ ה, ב. ובכ"מ.
 (10) זח"ג רנו, סע"ב (ברע"מ). פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ"ט. תניא שעהיהו"א פ"ז (פב, א).
 (11) ראה ד"ה שובה בלקו"ת דרושים לשבת שובה (סה, א). ד"ה הנ"ל תרח"ץ

ב

ב"ה, ג' מ"ח תשי"ח
 ברוקלין

הרה"ג ור"ח אי"א נר"נ עוסק בצ"צ
 מוה' יהודא זרחי' מרדכי ליב חיים שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו ממוצאי יום הקדוש, יום שאין מקום להבאת אשם תלוי אפילו, שמזה מובן שעיקר ענין התשובה אז הוא הענין דתשובה עילאה — ע"ד המבואר בלקו"ת לרבנו הזקן ריש פרשת האזינו, ועבודת תשובה עילאה ה"ה בשמחה, ותשובה זו היא מעלת בעלי תשובה על צדיקים גמורים, (ראה אגרת התשובה לרבנו הזקן פרק ח"י). ובטח בינתים קבל מכתבי ברכת השנה, ויהי רצון שיקויימו ברכות בני ישראל איש לרעהו במילואן מנפש ועד בשר, ואך טוב יבשר בטוב הנראה והנגלה בענינים הכללים ובענינים הפרטים.

במה שהעיר באגה"ת לרבנו הזקן, מצוין לקמן בשולי הגליון, ויהי רצון אשר בקרוב נזכה לקיום היעוד דקאתי מר הוא מלכא משיחא, אשר אתא הוא לאתבא צדיקיא בתיובתא, ואשר זהו כנ"ל ענין התשובה עילאה.

בברכה

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

א. קווינט, מזכיר

ג

ב"ה, ד' סיון תשי"ט
 ברוקלין

שלום וברכה!

במענה למכתבו מר"ח סיון, ותוכנו אם יכולים לסמוך על הרב הר"י דזשיקאבסאן שי' שהלא הוא נוגע בדבר — אתרוגי קלברה — ובפרט שלקיטתם כרוכה עם טרחה גדולה וכו'

ב

מצילום האגרת.

מוה' יהודא זרחי' מרדכי ליב חיים: סגל, ת"א. אגרות נוספות אליו — אג"ק חי"ט אגרת ז'קצב, ובהנסמן בהערות שם.

אשם תלוי אפילו: ראה כריתות פ"ו מ"ג.

מצוין לקמן בשולי הגליון: לא הגיע לידינו.

לאתבא צדיקיא בתיובתא: ראה זח"ג קנג, ב. לקו"ת דרושי שמע"צ צב, ב. ובכ"מ.

הוא בפני עצמו, וענין זה הוא לא מצד לעו"ז, אלא אפילו בקדושה צ"ל הסדר באופן שישנו עבר הוה ועתיד, ונפק"מ לכמה דינים בתורה כללות הענין דחילוקי הזמנים, וכן החלוקה דעבר הוה ועתיד, שיש ענינים שצריכים להיות דוקא זה אחר זה, ולא בהיפך הסדר (ולכמה דעות, אפילו לא בבת אחת, אלא זה אחר זה דוקא)¹⁰, הנה כל זה הוא מצד גדרי העולם כו', ואילו הענין דהוי' הוא באופן דהי' הוה ויהי' כאחד.

וזהו גם החילוק בין כללות ענין התומ"צ לענין התשובה. דהנה, כללות התורה ומצוותי' הוא באופן שנמשכים במדידה והגבלה, כמבואר באגה"ק¹¹ שרוב המצוות יש להם שיעור מצומצם כו', וכנ"ל שיש כמה ענינים שע"פ דין מוכרחים להיות מחולקים בזמן ובמקום דוקא. אך יש עבודה נעלית מזה, שהיא עבודת התשובה, והיינו, שאפילו אם חטא ופגם ועבר את הדרך ח"ו והחסיר בעניני תומ"צ, הנה עבודת התשובה היא ממלאת את כל החסרונות והפגמים, ולא זו בלבד שפועלת מילוי החסרון, אלא אדרבה, שנעשית תוספת גדולה, כפלים לתושי"2, עד כדי כך שצדיק גמור אינו יכול לסבול את ריבוי האור והגילוי שישנו במקום שבעלי תשובה עומדים¹³. אמנם, לכאורה אינו מובן, דכיון שבעבר חטא ופגם ועבר את הדרך, מהי התועלת בכך שלאחרי זמן מתחרט, ומתקן וממלא כו', הרי מה שהי' בעבר כבר אבוד (פאָרפּאַלן). אך הענין הוא, שזהו רק כל זמן שיש חילוקים בין עבר הוה לעתיד, אבל כאשר מתעלים לדרגא דשם הוי' (שזהו"ע שהוי' נעשה אלקיך, והיינו, שאלקיך הוא הוי'), שענינו הוא הי' הוה ויהי' כאחד, הרי כשם שבנוגע לעתיד יש לאדם בחירה חפשית, ובלשון הרמב"ם¹⁴: רשות לכל אדם נתונה כו', הנה כן הוא גם בנוגע לעבר, והיינו, שהוא בעה"ב על העתיד, על ההוה וגם על העבר, לתקנו כו', ועד שכאשר התשובה היא בשלימותה, תשובה מאהבה, אזי נעקר עונו מתחילתו¹⁵, שלכן, המקדש את האשה על מנת שאין עליו חטאים, ועשה תשובה מאהבה, הנה ע"פ דין בנגלה דתורה ה"ה מקודשת, כמו המקדש את האשה על מנת שאין עלי' נדרים, והלכה אצל חכם והתירה, מקודשת, לפי שחכם עוקר את הנדר מעיקרו (כמי שלא הי' עלי' בשעת קידושין)¹⁶, וכמו"כ העושה תשובה מאהבה נעקר עונו מתחילתו (כמי שלא היו עליו חטאים)¹⁷.

הוספה

א

[טו כסלו התש"י]

ומה ששאל מהו כוונת אדה"ז באגה"ת רפ"א: פי' דאע"ג דלענין כו' — מה "מתקן" בזה?

לפענ"ד, מפרש הברייתא, ובמילא מוכח שמדבר בתשו"ת ורק לענין כפרת העון, ולכן אין בברייתא זכר לתעניות וצדקה. ואין מהברייתא סתירה לתוכן אגה"ת, איך שצ"ל תעניות צדקה ובחי' תשו"ע. ולכן מתחיל לתרץ מנ"ל להברייתא דמל"ת תשובתה חמורה, כי מקראי מוכח רק דג' חלוקי כפרה הן כו' ומסברא נותנין הקלה לקל, כמש"כ מפרשי הש"ס. וא"כ אדרבה מ"ע גדולה כו'. ועכצ"ל שזהו רק משום שממשיך אור כו'. ועדיין קשה דמטעם זה גופא צ"ל תשובתה חמורה יותר מזו של מל"ת. אלא שהאמת שהתשובה שבברייתא היא מדר' כזו המועלת רק שלא יענש כו'. ולכאורה עפ"ז אינו מובן, דלזה שלא יענש, צ"ל התשובה מועלת לכל העבירות בלי הבדל, דהא מתחרט על מעשיו ושב לה', ועכצ"ל דמדבר בברייתא בתשובה שפועלת יותר מהסרת העונש בלבד, וחזרה קושיא לדוכתא. ולכן ממשיך: ע"י שנדבק כו'. ועיין לקו"ת ד"ה מה טובו פ"ב. — לענין עשה דוחה ל"ת עיי"ש בי' פקודי פ"ג. תו"א ד"ה מי שם פה פ"ד. רמב"ן שמות כ, ת. חדא"ג יומא שם. קיצורים לתניא ע' מא"מב. ואכמ"ל.

א

מצילום כתי"ק, בשולי מכתב כללי-פרטי בתאריך טו כסלו התש"י — נדפס לעיל ח"ג אגרת תקמח (בתאריך י"ד כסלו). — קטעים אלו למהו"ר יצחק דובאָו. אגרות נוספות אליו — אג"ק חכ"ז אגרת י"שטו, ובהנמסן בהערות שם. נדפס בלקו"ש חל"ט ע' 328.

(10) ראה — לדוגמא — עירובין נ, א.

(11) ס"י.

(12) איוב יא, ו. שמו"ר פמ"ו, א.

(13) ראה ברכות לד, ב. רמב"ם הל'

תשובה פ"ז ה"ד.

(14) הל' תשובה רפ"ה.

(15) ראה יומא פו, סע"א ובפרש"י.

(16) כתובות עד, ב (ובפרש"י).

(17) ראה גם ד"ה ויהי חיי שרה תשמ"ה

(תו"מ סה"מ חשון ע' רפח ואילך).

ג) **וזהו** מ"ש (בהפטרת השבת של עשי"ת) שובה ישראל עד הוי' אלקיך, והיינו, שכדי שתהי' התשובה בתכלית השלימות באופן שנעשה בעה"ב גם על העבר (שנעקר עווננו מתחילתו), הרי זה דוקא כאשר התשובה היא עד הוי' אלקיך, שהוי' נעשה אלקיך, היינו, שמתעלה לדרגת שם הוי', שהוא הי' הוה ויהי' כאחד, שלכן נעשה בעה"ב גם על העבר, כמו על ההוה והעתיד. וזהו גם מה שהתשובה דעשי"ת מתקבלת מיד, דכיון שאופן התשובה הוא עד שהוי' נעשה אלקיך, שמתעלה לדרגת שם הוי' שלמעלה מחילוקי ומדידות הזמן, לכן לא שייך שתהי' שהיית זמן עד שתתקבל התשובה לאחר זמן, אלא התשובה מתקבלת מיד.

ד) **וענין** זה נעשה ע"י מ"ש בהמשך הכתוב: קחו עמכם דברים, שענין זה קשור עם ר"ה, שאז הוא בנין עולם הדיבור (כמבואר בקבלה וחסידות¹⁸), וכן הוא גם בפשטות, שהרי ר"ה הוא זכרון ליום ראשון¹⁹, כדי ליתן חיזוק למעשה בראשית הקשורים עם ענין הדיבור, שהרי בריאת העולם היתה ע"י דיבורו של הקב"ה, ויאמר אלקים גו'²⁰, כמארז"ל²¹ בעשרה מאמרות נברא העולם. ומש"נ כאן קחו עמכם דברים, ולא בלשון מאמר, הרי זה כדי להורות על החיזוק של עשרה מאמרות שנעשה ע"י הדברים (קחו עמכם דברים) שהם עשרת הדברות, כידוע מ"ש בזהר²² (ומבואר בכ"מ²³) על הפסוק²⁴ עשרה עשרה הכף בשקל הקודש, שעשרה עשרה רומז על עשרת הדברות ועשרה מאמרות, שע"י עשרת הדברות נעשה חיזוק בעשרה מאמרות שבהם נברא העולם. וע"ד מארז"ל במסכת שבת²⁵ מאי דכתיב²⁶ ארץ יראה ושקטה כו', בתחילה יראה ולבסוף שקטה כו', דאמר ריש לקיש מאי דכתיב²⁷ ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין כו' (וזהו יום הששי, הששי המיוחד במקום אחר, ו' בסיון שניתנה בו תורה, שבו תלוי ויהי ערב ויהי בוקר של גמר בראשית), והיינו, שע"י קבלת עשרת הדברות נעשה ביסוס וחיזוק העשרה מאמרות ועל ידם גם העולם שנברא בהם.

ה) **ומסיים** בכתוב, ונשלמה פרים שפתינו. והענין בזה, דאף שנוסף על התשובה צ"ל גם ענין הקרבן, ובזמן שביהמ"ק הי' קיים הי' צריך להביא קרבן, וכל זמן שאינו מביא קרבן, הרי זה גופא הוכחה שאין תשובתו שלימה, מ"מ, בזמן שביהמ"ק קיים, הנה ארי' הוא דרביע עלי'²⁸, שע"פ תורה אינו יכול להביא קרבן, וכיון שהוא עשה כל התלוי בו, הרי זה באופן דונשלמה פרים שפתינו, והיינו, לא רק באופן שכל העוסק בתורה עולה כאילו הקריב עולה (כדאיתא בגמרא בסוף מנחות)²⁹, אלא באופן שמצדו ישנו כל הענין בשלימותו. ולהעיר, שאף שישנו גם הענין דכתב על פנקסו כשיבנה ביהמ"ק אביא חטאת שמינה³⁰, שענין זה יכול להיות גם עכשיו, הרי גם ענין זה אינו הקרבת קרבן בפועל, כי אם בדוגמת ונשלמה פרים שפתינו, אלא שהדיבור נמשך ובא גם בכתב, כיון שעלול לשכחו, אבל לולי ענין השכחה הי' מספיק הדיבור בלבד, ע"י העסק בתורת עולה וכו' (ככל פרטי הענינים שנימנו בסוף מנחות), שע"י נעשה הענין באופן דונשלמה פרים שפתינו.

ו) **וזהו** שובה ישראל עד הוי' אלקיך גו' קחו עמכם דברים ושובו אל הוי' וגו', ככל פרטי הענינים שבהמשך הכתובים עד לסיום ההפטרה, שזוהי כללות העבודה שעל ידה פועלים את כל הענינים דעשי"ת, עד ליוהכ"פ, שאז נעשה הענין דסלחתי כדברך³¹, ועד לסיום וחותרם דתפלת נעילה, שאז אומרים³² הוי' הוא האלקים³³, שזהו כמו הענין ד(שובה ישראל עד) הוי' אלקיך, שהוי' ואלקים כולא חד³⁴. ומזה באים לשנה הבאה בירושלים, כפי שכל בני מכריזים (שרייען אויס) בקול אחד וכולם יחד, לאחר התקיעה גדולה (למעלה מגדרים, וללא מדידה והגבלה), כדאיתא בספרים³⁵ שזהו בדוגמת הענין דתקע בשופר גדול לחרותנו, כמ"ש³⁶ והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים גו', במהרה בימינו, ע"י משיח צדקנו.

28) לשון חז"ל — עירובין עח, ב. (32) שו"ע אדה"ז או"ח סתרכ"ג ס"י.
 29) ראה לקו"ש ח"ח ע' 413 ואילך. (33) ואתחנן ד, לה; לט.
 30) שבת יב, ב. וראה שיחת וא"ו תשרי קסא, א ואילך. ח"ג רסד, א (ברע"מ).
 31) תנחומא פקודי יא. פרש"י תשא לג, ע"ג. (35) ראה לקו"ת דרושים לר"ה ס, ריש יא. עקב ט, יח. (36) ישע"י כז, יג.

18) ראה לקו"ת פ' ראה לא, ג. דרושים
 19) תפלת מוסף דר"ה, מר"ה כז, א.
 20) בראשית א, ג. ועוד.
 21) אבות רפ"ה.
 22) ח"ג יא, ב.
 23) ראה לקו"ת חוקת נו, סע"ג. ועוד.
 24) נשא ז, פו. וראה גם סה"מ תרנ"ט ע'
 25) פח, א (ובפרש"י).
 26) תהלים עו, ט.
 27) בראשית א, לא.